

Sjacherer

AUTEUR MAARTEN VAN DIJCK

Volgens het CBS rookt meer dan dertig procent van de bevolking, waarvan vijfendertig tot veertig procent meer dan een pakje per dag. Per pakje wordt ongeveer 3,35 euro accijns en BTW geheven. Als de verkoper van gesmokkelde sigaretten zich per pakje 1 euro méér winst voorbehoudt dan de legitieme verkoper, dan kan hij de sigaretten voor 2 euro 25 aanbieden: minder dan de helft van de kleinhandelsprijs. Anders gezegd: sigarettensmokkel is zeer winstgevend. Uit onderscheppingen blijkt dat groothandelaren de sigaretten met partijen van meer dan een miljoen verhandelen. In 2005 heeft de Nederlandse douane 107 miljoen illegale sigaretten en 50.000 kilo losse tabak in beslag genomen.

Bij de veroordeling van drie sigarettensmokkelaars sprak het Gerechtshof in Den Haag van 'georganiseerde criminaliteit' en stelde dat de grootschalige smokkel in sigaretten een 'ernstige bedreiging' vormde voor de samenleving. Deze terminologie zal bij sommigen wellicht het traditionele beeld oproepen van een gewelddadige onderwereld waarin concurrenten elkaar voortdurend naar het leven staan, maar uit de betreffende casus en recent onderzoek naar deze vorm van criminele nijverheid blijkt iets anders.

In het kader van het onderzoeksproject 'Assessing Organised Crime', dat zich richt op de ontwikkeling van een nieuw model voor het taxeren van de georganiseerde misdaadsituatie in Europa, wordt op dit moment in vijf landen onderzoek verricht naar sigarettensmokkelaars. In de bredere onderzoeksomgeving dient dit sigarettenonderzoek als 'pilot study' ten proeve van de te ontwikkelen assessmentmethode. Het onderzoek is net gestart en in het kader daarvan zijn een zestiental zaken bestudeerd. Niettemin kunnen al enkele bevindingen met enige terughoudendheid worden gepresenteerd.

(Bron: FIOD-ECD)

De markt voor tabak is onverzadigbaar. De hoge accijns stimuleert de vraag naar goedkope rookwaar, waardoor het illegaal verhandelen en smokkelen van sigaretten lucratief is. Wie zijn er bij deze handel betrokken?

met sigaretten

Geografie van illegale sigaretten

In Europa spant Engeland de kroon wat betreft de hoogte van de accijnzen. Gevolg: daar is de vraag naar illegale sigaretten en de mogelijke winst het grootst. Op de smokkelroutes is Nederland een populair land voor tussenstops. In ten minste tien van de zestien onderzochte zaken was er sprake van een Nederlandse of in Nederland woonachtige verdachte en was het gros van de sigaretten voor de Engelse markt bedoeld.

Er kan onderscheid gemaakt worden tussen een Noord-Europese en een Zuid-Europese 'handelsroute'. Op de noordelijke route zijn de sigaretten afkomstig uit Rusland, Polen of de Baltische staten. Ook andere Oost-Europese landen zijn betrokken, als productie- of als transitland. Via Polen, Duitsland, Nederland en soms ook België wordt getracht de sigaretten onopgemerkt naar Engeland te krijgen. De zuidelijke route loopt via Spanje of Italië. Van daaruit gaan de sigaretten per boot rechtstreeks naar Engeland of over land via Frankrijk, België en eventueel Nederland. Veel partijen sigaretten worden vervaardigd in het Midden- en Verre Oosten. Per boot worden ze eerst naar Antwerpen, Rotterdam of een van de Duitse havensteden gestuurd, waar ze worden overgeladen in vrachtwagens. Bij het tussentijds overladen blijft steeds een klein deel van de lading 'hangen', dat bestemd is voor eigen gebruik of de onderhandse verkoop in het transitland zelf.

In Nederland wordt door smokkelorganisaties gebruik gemaakt van de bestaande (economische) infrastructuur. In veel zaken die de Fiscale inlichtingen- en opsporingsdienst en Economische controledienst (FIOD-ECD) onderzocht, speelt een transportonderneming of een import/exportfirma een sleutelrol. Soms gaat het om bedrijven die door bestendige zakenrelaties veel op het land rijden waaruit de sigaretten worden betrokken.

In het beperkte aantal onderzochte zaken tekent zich nu al een onderscheid af: import/exportfirma's worden veelal opgericht of (leeg) overgenomen ter wille van de sigarettenhandel. Transportondernemingen beginnen daarentegen vaak bonafide, maar na verloop van tijd wordt de sigarettenhandel een continue bijhandel of zelfs de hoofdhandel. Bij de import/exportfirma's wordt aan de deklading vaak geen waarde gehecht. Deze is zuiver bedoeld als camouflage, zowel in letterlijke als in administratieve zin, en geldt als een ingecalculeerde kostenfactor. Bij transportondernemingen heeft de lading wel zelfstandige waarde, als het tenminste een lading is die voor een (nietsvermoedende) klant wordt vervoerd. In een enkel geval is er sprake van constructies waarbij de transportonderneming zogenaamde aanbestedingen aan zichzelf doet. Dit verschaft zowel een alibi om te gaan rijden, deklading, een dekmantel en een factuurinstroom waarmee de criminele inkomsten kunnen worden gerechtvaardigd als bedrijfsinkomen. Een transportonderneming die zo werkt, fungeert dus ook als witwasserette. Het is gebleken dat de chauffeurs van een transportonderneming vaak de keuze wordt gelaten al dan niet met de smokkel mee te doen. Als men zich col-

legiaal opstelt en niet uit de school klap, wordt hun keuze om niet mee te doen of ermee te stoppen veelal gerespecteerd.

De meeste verdachten hadden geen strafrechtelijk verleden voor ze met de sigarettenhandel in aanraking kwamen. De tapverslagen en processen-verbaal van de verhoren geven het beeld van niet al te hoog opgeleide, modaal verdienende burgers, soms uitkeringstrek- kers, die vanwege geldgebrek meedoen met een reeks van handeltjes of deze zelf organiseren.

De sigarettensmokkel in Nederland lijkt te worden gedomineerd door Nederlanders. Van de 95 verdachten van wie de nationaliteit is vastgesteld hadden er 75 de Nederlandse nationaliteit, waarvan vier een dubbele. De overige verdachten waren opvallend vaak afkomstig uit het Midden-Oosten. Er is nog geen verklaring gevonden voor deze 'concentratie'. Een mogelijk verband is dat mensen uit die regio bekend zijn met het fenomeen sjacherhandel en sigarettensmokkel in feite een dergelijk type handel is. Maar daarmee is eigenlijk nog niet zoveel gezegd. Op een meta-analyse niveau zou het echter een bevestiging zijn van de stelling dat criminelen in de regel bij de 'eigen leest' blijven: zij doen wat hen bekend is op een manier die hen bekend is.

Men zou verwachten dat het verdachtenbestand, althans ten dele, een weerspiegeling zou zijn van de bevolkingssamenstelling en wellicht zelfs dat bepaalde minderheden oververtegenwoordigd zouden zijn, zoals in de meeste criminaliteitsstatistieken het geval is. Van de 95 verdachten was er echter geen een van Turkse, Marokkaanse en Surinaamse origine. Voor zover het verdachten met een Engelse en Ierse nationaliteit betreft rijst natuurlijk meteen het vermoeden dat zij als bruggenhoofden fungeren van activiteiten ontplooid in Engeland, al dan niet in opdracht van Engelse principalen achter de schermen. Veel zijn het er evenwel niet: van de 95 hebben slechts vier de Britse nationaliteit.

Reken je arm

De hierboven aangehaalde uitspraak van het Haagse gerechtshof dat sigarettensmokkel in georganiseerd verband een 'ernstige bedreiging' voor de samenleving vormt, roept de vraag op wat de schade nu eigenlijk is. De Nederlandse overheid rekent zich namelijk arm met hypothetisch verlies.

In de eerste plaats gaat het om de schade die verband houdt met de onderliggende reden om tabaksproducten van hoge accijns te voorzien: de volksgezondheid. Door tabaksproducten duurder te maken, wordt gebruik ontmoedigd. Het is echter nog maar de vraag of er door de lagere prijs van illegale sigaretten ook méér wordt gerookt. Misschien geldt voor sommigen inderdaad dat het zich kunnen veroorloven van meer sigaretten ook betekent dat zij meer roken. Daarnaast zijn veel illegale sigaretten merkvervalsingen en van beduidend mindere kwaliteit dan de originelen. Vervalste merksigaretten bevatten meestal meer kankerverwekkende en andere giftige stoffen dan hun legale equivalent.

(Bron: FIOD-ECD)

Voorts hangt een deel van de schade samen met concurrentievervalsing. De illegale sigarettenhandel voorziet in (een deel van) de behoefte van rokers en dat gaat ten koste van het marktaandeel van de legitieme tabaksfabrikanten en -verkopers. Dat gaat echter alleen op wanneer de fabrikant niet zelf de leverancier is van de illegale sigaretten. Van belastingontduiking heeft de fabrikant geen last, sterker nog: het kan zijn omzet zelfs vermeerderen.

Bij de keuze voor het tabaksbeleid spelen bovenstaande schadepos-ten slechts een marginale rol. De Nederlandse overheid, bij vervolging van sigarettensmokkel vertegenwoordigd door de FIOD-ECD, hanteert een concreter schadecriterium. Schade en daarmee ook de strafrechtelijke verwijtbaarheid van verdachten wordt uitgedrukt in termen van fiscaal nadeel. Hoe hoger de gedeerde accijnzen en omzetbelasting, hoe ernstiger het delict. Maar dat is ook een hypothetische schade. Wat wordt berekend is de accijnzen en omzetbelasting die de Nederlandse staat zou zijn misgelopen als de partijen in kwestie illegaal op de Nederlandse markt zouden zijn gebracht. In werkelijkheid gaat het meestal om partijen die in beslag zijn genomen door een oplettende douanier. En passant wordt er bovendien van uitgegaan dat de sigaretten voor de Nederlandse markt bedoeld waren. Als de sigaretten echter volgens plan zouden zijn verscheept naar het Verenigd Koninkrijk of Ierland, dan was de Nederlandse staat helemaal geen belasting misgelopen, behalve de omzetbelasting en eventuele winstbelasting. Het probleem is natuurlijk dat niet met zekerheid kan worden vastgesteld wat de geplande eind-

bestemming van de sigaretten is, al zijn de typisch Engelse merken zoals Sovereign en Benson & Hedge wel een indicatie. Verdachten zijn er niet vies van om hun mededaders er bij te lappen, maar zij beperken dit klikgedrag doorgaans tot de directe werkring. In de onderzochte zaken komen de kopers één of meerdere schakels verder in de keten daarom zelden in zicht.

In een enkel geval wordt wel de daadwerkelijke belastingschade verhaald, namelijk wanneer er bij justitie kennis is van eerdere, niet geconfisqueerde partijen die bovendien in Nederland afzet hebben gevonden. Vaak komt dat echter niet voor: sigarettensmokkelaars worden in het beste geval op heterdaad betrapt bij het overladen van de sigaretten, maar zijn vervolgens wel zo slim om hun mond te houden over eerdere zendingen, waarvoor de politie geen bewijs heeft.

De sigarettensmokkelaar

De sociale omgeving van de sigarettensmokkelaar, voor zover deze relevant is voor zijn illegale handel, kan worden opgedeeld in een aantal categorieën. In de eerste plaats heeft de smokkelaar te maken met directe medewerkers. Echte eenlingen komen in de onderzochte dossiers niet voor. Het regelen van papieren en tijdelijke opslag en het overpakken van de smokkelwaar vereist al snel de inzet van meerdere personen. Hoe de rolverdeling precies is, kan moeilijk uit de dossiers worden opgemaakt. De FIOD-ECD is primair geïnteresseerd in het vaststellen van het fiscale nadeel. In dit type onder-

zoek gaat de interesse nog minder dan bij 'regulier' strafvorderlijk onderzoek uit naar de samenwerkingsstructuren tussen medeplegers. Bovendien wordt door de verdachten niet zelden getracht hun eigen betrokkenheid te bagatelliseren ten koste van één of meerdere medeverdachten, die de leidinggevende rol worden toegedicht. Voor zover uit tapverslagen en bekentenissen kan worden afgeleid, is er weinig vijandigheid tussen de smokkelaars onderling, ook niet wanneer dingen fout dreigen te lopen. Het 'sigarettenmilieu' is een wereldje op zich met weinig duurzame connecties met andere criminaliteitsvormen, zoals drugs- of vrouwenhandel. Sigarettensmokkelaars zijn doorgaans geen doorgewinterde onderwereldfiguren, maar eenvoudige sjacheraars die wat proberen bij te verdienen met een handeltje dat alleen de fiscus benadeeld. In de tweede plaats heeft de smokkelaar te maken met zijn afnemers. Het valt op hoe weinig de smokkelaar van zijn kopers weet. Vooral bij partijen die naar Engeland worden verscheept, is vaak niet meer bekend dan een (verzonnen) naam van één contactpersoon en diens mobiele telefoonnummer. Voor de derde categorie van mensen met wie de smokkelaar van doen heeft, de leveranciers, geldt hetzelfde. Het gebrek aan kennis over de identiteit van de wederpartijen verkleint het risico dat gearresteerde verdachten 'doorslaan'. Wat men niet weet kan men niet ook aan opsporingsambtenaren prijsgeven.

In de vierde plaats heeft de smokkelaar te maken met zijn directe sociale omgeving: partner, kinderen en naaste familie. Niet zelden heeft de echtgenote van de smokkelaar weet van de illegale praktijken van haar man. Zij staat dit oogluikend toe of participeert zelf op actieve wijze. Van de 95 verdachten in het lopende onderzoek zijn er acht vrouw. Op één uitzondering na betreft het levenspartners van mannelijke hoofdverdachten. In één geval was de dame in kwestie tevens de dochter van een andere verdachte. De enige vrouw die niet via haar partner bij de zaak betrokken was, was een beveiligingsbeambte die er bij een containerdiefstal (de container was gevuld met sigaretten) voor zorgde dat de chauffeur zonder problemen het bedrijfsterrein kon afrijden. Meer dan eens stuitte we in het onderzoek op transportbedrijfjes die drijven op illegale sigarettensmokkelhandel verstoep in dekladingen, waarvan de echtgenote (mede)eigenaar is of de administratie voert. Zij is verantwoordelijk voor de opmaak van valse facturen om de extra inkomsten te kunnen verklaren.

Tot slot behoort de overheid, in het bijzonder de douane en de FIOD-ECD, tot de 'sociale partners' van de sigarettensmokkelaar. Tot ongeveer een decennium terug stond illegale sigarettensmokkelhandel niet te boek als een ernstig misdrijf en had de opsporing daarvan geen prioriteit. Daarin is sinds 1998 verandering gekomen toen een röntgenapparaat voor het scannen van containers en vrachtwagens werd aangeschaft en de FIOD-ECD uitgebreid werd met tien 'tabakshonden'. Dankzij deze nieuwe 'medewerkers' is de pakkans bij routinecontroles een stuk groter geworden. Soms speelt dom geluk - of domme pech, het is maar net hoe je het bekijkt - een rol. In één geval rept het dossier van een container die door de Oostenrijkse douane uit het oog was verloren. Haar restte niet veel anders dan de Nederlandse collega's te tippen dat er waarschijnlijk een vrachtwagen met ongebanderolde sigaretten richting Nederland kwam.

Het toeval wilde dat in dezelfde zaak een andere vrachtwagen met illegale lading langs de snelweg kantelde. De toegesnelde politie bood hulp om de deels uit de oplegger gevallen lading over te pakken in een andere wagen. Daardoor werden de sigaretten die in de lading waren verborgen ontdekt.

Als er uit het onderzoek tot dusverre één conclusie kan worden getrokken, dan is het wel dat de illegale sigarettensmokkel, althans in Nederland, niet de 'zware jongens' uit de gewelddadige onderwereld lijkt aan te trekken. Toch confisqueert de douane met regelmaat partijen van meerdere miljoenen sigaretten, die marktwaardes en fiscaal nadeel van zes cijfers en meer vertegenwoordigen. De onverzagbaarheid van de Nederlandse en vooral ook Engelse markt en de hoge accijnzen die op legale sigaretten worden geheven, maken de sigarettensmokkel tot

een lucratieve handel, die tot op heden weinig aanleiding heeft gegeven tot (onderling) geweld of rivaliteit. Uiteindelijk gaat het om (bijna reguliere) handel, of beter nog: een opeenvolgende reeks van handeltjes, met een illegaal tintje. De verklaringen van de verdachten en de tapverslagen geven het beeld van relatief onervaren, enigszins ploeterende entrepreneurs die steeds nieuwe problemen tegenkomen bij de doorvoer van de sigaretten. Zij moeten altijd op hun hoede zijn voor de oplettende douane en vooral voor speurende tabakshonden. In tegenstelling tot het glamourbeeld van succesvolle criminele zakenlieden, ontstaat het beeld van een alledaagse smokkelaarswereld, met alle herkenbare banaliteiten van dien. Wellicht maken die dossiers enkel melding van de 'mindere goden' en trekken op de achtergrond, ver buiten het blikveld van justitie, succesvollere ondernemers aan de touwtjes. Wie dat wil weten moet verder zoeken dan de douanedossiers.

Maarten van Dijck (MvDijck@uvt.nl) is werkzaam als onderzoeker bij de Faculteit Rechtsgeleerdheid, afdeling Strafrechtwetenschappen van de Universiteit van Tilburg.

Literatuurselectie

- Duyne, P. C. van (2003) Organizing cigarette smuggling and policy making, ending up in smoke. *Crime, Law and Social Change* 39, pp.285-317.
- Lampe, K. von (2006) Provisional situation report on trafficking in contrabande cigarettes. Report No. 17 of the research project 'Assessing Organised Crime: testing the feasibility of a common European approach in a case study of the cigarette black market in the EU' 2006.
- Bouma, J. (2002). Sigarettensmokkel / Meer dan verdacht (interview met Luk Joossens). *Volkskrant*, 26 januari 2002.

De Nederlandse overheid rekenet zich arm met hypothetisch verlies.